ДВЕ БЕЛГИЈСКЕ ПРИЧЕ

Жаклин Арпман

ШУМА У АРДЕНИМА

Живели смо у потаји. Ардени су подручје великих брда и пространих шума где је човек и пре рата могао ходати сатима а да не наиђе ни на какав пут. У кишовите вечери правили бисмо кровиште од грања, а читавих зима стално смо спавали тесно међу собом стиснути како бисмо сачували топлоту. Понекада би се неко од нас удаљио и отишао да умре у неком честару. Никада се нисмо борили. Нисмо знали да је непријатељ отишао или је био такав победник да више и нема противника, а нико није помишљао да смо ми добили рат. Увече бисмо тражили место где ћемо упалити ватру, испећи покојега зеца, дивље прасе, и јели бисмо полако, седећи у кругу око ватре, разговарајући тихо. У шуми се звук далеко чује, па верујем да нико од нас већ годинама није говорио пуним гласом. Разговори нам нису дуго трајали, јер нисмо имали богзна шта да причамо: пошто смо увек били заједно, сви смо знали све једни о другима, а није било новости које треба саопштити или о њима причати. Успомене су нам већ толико служиле да су биле истрошене, а како нисмо имали других планова осим да, према наређењима, наставимо живети идући, није се имало више шта рећи ни о будућности ни о прошлости. Брзо је стизао умор, или досада? – нисмо више уочавали разлику – па бисмо полегали да спавамо. Нисмо схватали зашто стално идемо, зашто брижљиво одржавамо оружје кад више готово нисмо ни имали муниције, нити зашто смо

себе и даље сматрали војницима. Никада нисмо виђали авионе на небу нити смо икада чули хуку бомби. Олга је говорила да су нас заборавили. Алин је желела да неко оде до ивице шуме у извиђање, али нама је то било забрањено, а осим тога: где је била та ивица? Улрих је мислио да су шуме некада веома брижљиво одржаване и да су постојале противпожарне стазе које су данас обрасле у младо дрвеће. Понекада бисмо угледали траг боје на некоме стаблу:

– Тако су означавана стабла која треба сећи – говорио је.

То је веома стара шума која се простире на широком подручју, спушта се у долине и прави уске појасеве око брда. Сасвим је освојила предео, њени делови са старијим дрвећем пресецају поглед и прикривају њено пространство. Треба се попети на неки од ретких, заиста високих врхова да би се угледао тихи предео непомичног дрвећа које се тромо таласа све до саме линије видика. На неким местима букве и храстови нису виши од четири или пет метара, а Улрих каже да је то траг некадашње сече. Честари су веома густи, понекада је тешко проћи кроз њих. Догађа се да наиђемо на напуштене путеве: асфалт је поломљен, по пукотинама расте трава, ново дрвеће подиже његове тешке црне плоче. Или наиђемо на неку рушевину толико обраслу бршљаном и купином, да се ништа не може распознати.

У почетку нас је збуњивала тишина. Чуло се само хујање ветра у крошњама, наши кораци по опаломе лишћу, жубор воде када бисмо се приближавали неком потоку. За људе чији је слух био испуњен градском буком, ово је било скоро застрашујуће, па смо зато стекли навику да говоримо тихо.

Никада нисмо никога сретали. Питали смо се нисмо ли ми једини преживели. Да ли ће се човечанство угасити са нама? Жене су биле стерилне, направљене су им повратне лигатуре на јајоводима да би се избегле неугодности са трудноћама за време рата, али нисмо знали да ли још постоје операционе сале. Било нам је забрањено да напуштамо шуму, осим ако о томе не добијемо наређење, али ко би нам донео наредбу? Ово питање је још више подизало наше интересовање: да ли је остао још неко ко може издавати наредбе? А ако су мртви они који су нама издали наше, да ли им се још морамо покоравати? Чему служи наша строга послушност ако више не постоји свет у којем су донете одлуке? Живели смо по закону некога света који је можда ишчезао: а да нисмо ми луди? Али ако се варамо, ако још постоје старешине, отказати послушност значи дезертирати, напустити задатак, недостајати онима који рачунају на нас. Да ли смо ми последњи? Увек бисмо се на то враћали, јер је и сами смисао нашег постојања зависио од одговора: ако смо остали само ми, онда смо слободни, демобилисани, пошто не постоји војска којој бисмо припадали. Можда још постоје

људи, али нема војске: да ли у том случају треба да мислимо како смо ми постали војска и да треба да обезбедимо одбрану преживелима? Остајући сакривени у шуми, нисмо знали да ли и даље извршавамо задатак или недостајемо онима којима смо потребни.

А ако смо ми нека тајна резерва која нипошто не треба да се открива, коме треба да се обратимо у датом тренутку? Већ одавно смо сасвим сами, сумња нас је сатирала. Нисмо ли ми последња нада човечанства? Та помисао нас је потпуно збуњивала: остало нас је тако мало, чему бисмо могли служити? Хладноћа, глад и болест оставиле су нас само тридесет седморо преморених живих, а Алин је говорила да смо ми можда сви мртви и да је оно што сматрамо шумом – други свет, неко чистилиште где нас богови испитују да би одвојили одабране и проклете.

Да ли смо још били способни да рукујемо оружјем? Као што сам рекла, одржавали смо га, али смо престали да се њиме служимо пошто смо пребројали последње метке: сто четири за тридесет седам стрелаца. Осим тога, живели смо у тако великој тишини да би нас бука пуцња уплашила као дивље животиње, па бисмо се нагонски разбежали заборављајући да се ми боримо. Шта се још може очекивати од нас осим да преживимо у шуми? Мислили смо да смо све заборавили, нисмо знали чак ни чега би требало да се сећамо.

То нас је понекада плашило, па смо покушавали да пробудимо сећања. Пребројавали смо: Силвен је био учитељ, Доминик архитекта, Рено и Албер лекари, био је један адвокат, две кројачице, један апотекар, али није било ни закона да се примене, ни лекова да се препишу, ни деце да се уче, па смо помишљали да, ако би нам неко једнога дана и дао средства за наша занимања, не бисмо више били у стању да се њима служимо. Познавали смо вештину постављања замки за дивљач, умели смо да пецамо рибу у језерцима и да вадимо из земље јестиво корење. Из године у годину шума је бивала све пунија дивљачи, али нас је ограничавала једна противречност: морали смо стално ићи, а да бисмо имали хране, требало је чекати да се животиње ухвате у ступице. Решење смо нашли тако што смо јели мање. У сваком случају, недостајало нам је поврћа и воћа, осим бобица и првих дивљих јагода. Само они који су подносили тај начин исхране још су били живи. Већ неколико сезона није било умирања, па мада су нам остали још само кост и кожа, имали смо утисак да се добро осећамо. Али нам је било много досадно. Осим да се хранимо и идемо, нисмо имали ништа да радимо.

Осим што смо се питали о стању света, имали смо доста бриге око своје одеће. Ма како доброга квалитета биле у почетку, наше униформе и чизме су се истрошиле, а нисмо више могли да их поправљамо.

Били смо пошли са по три пара дебелих резервних ђонова у торбама и сви су искоришћени. Утрошен је конац за ушивање и наша одећа ће ускоро постати драњци и то у клими у којој човек не може да живи наг. Чували смо одећу колико год смо могли, када је било топло нисмо је облачили, а држали смо је чистом колико год је могуће када се пере без сапуна. Није више било чарапа, жене су ишле без грудњака, а није нам остало више ни доњег веша. Сваког месеца су нам менструације причињавале тешкоће, требало је наћи чиме да се сакупља крв која се сушила услед чега се тканина ломи. Лети смо се служиле маховином, зими наслаганим опалим лишћем које није било довољно корисно. Наша одећа не би више трајала дуго, па смо били у опасности да поумиремо од хладноће, што би представљало издају у случају да некоме будемо потребни.

Улрих и Хектор су били у највећој опасности: саре њихових чизама су се држале још само канапима, а ускоро нећемо имати ни канапа. Понекада бисмо ухватили јелена или дивљу свињу у велике замке. Свакако, нико од нас није умео да штави кожу, па смо употребљавали остругану сирову кожу да правимо разне врсте трака које нису трајале дуго. Били смо све узнемиренији, гледали смо их како иду, а шта ће бити ако остану боси?

– Али људи су некада ишли без обуће, на табанима им се стварала нека врста коре – рекох једне вечери гледајући Улриха како веома опрезно скида оно што му је остало од чизама.

Алберта се надовеза:

– Лето почиње. Тле није сувише лоше: можда би могао покушати, по неколико сати сваког дана.

Када би неко изнео неку замисао, свако би уживао да је разматра са свих страна. То нам је била вечерња забава. Налазили смо се близу неке речице у којој смо опрали одећу пре заласка сунца. Сушила се раширена по жбуновима. Неколико ватри је горело у огњиштима направљеним од камена, кости последњег улова ставили смо да се кувају са дивљом поточарком која ће им дати пријатан мирис; Силвен, Рено и Алин су покушавали да нађу неко воће: припремићемо добар оброк, али како никада нисмо имали довољно хране да једемо колико нам треба, после те лаке чорбе, ма како била добра, и по неколико шумских јагода, остали смо гладни. Стога одлучисмо да се зауставимо и поставимо ступице, чему су се радовали наши празни трбуси.

Следећи дан је био миран. Улрих га проведе босоног, корачао је опрезно, не би смео да се повреди јер, наравно, нисмо имали чиме да га лечимо.

У ступице се ухватило доста зечева, јели смо колико год смо могли и кренусмо прекосутра. Пењали смо се уз неку велику узвиши-

цу, ја сам ишла позади, поред Улриха који је штедео чизме, кад угледасмо оне што су стигли на врх брда, како се одједанпут зауставише. Неко упита шта се догађа, они не одговорише. Ја задрхтах и маших се оружја као да сам још умела да пуцам, затим зачух прве узвике: изражавали су чуђење, не страх. Ми пожурисмо, грабили смо узбрдо заборављајући на опасност због ђонова, и онда се нађосмо сви поређани на гребену брда, гледајући наниже, не схватајући одмах шта то видимо.

Била је то нека друга долина, мање пространа од оне из које смо дошли, пресецала ју је брза и прилично плитка речица. На њеној обали десетак кућа је окруживало црквицу. Видели су се амбари, шупе, гараже. Гледали смо то запрепашћено, јер већ годинама, колико пролазимо кроз ту област, видели смо само неколико рушевина. Овде ништа није изгледало оштећено. Прозори су имали стакла на којима је играла јутарња светлост, кровови су били у добром стању, ниједан зид се није срушио, само је дивље растиње што је освојило баште, одавало одсуство житеља. Наслућивало се да су отишли уредно, без журбе и панике, пошто су добро затворили своју имовину. На улици трава је изникла по кладрми.

– Није предвиђено да се приближавамо насељеним местима – рече Улрих прекинувши дуго ћутање.

– Нема никога, то одмах пада у очи.

– Можда су оставили одећу – прошапута Алин.

И то је био сав разговор: ако смо хтели да преживимо да бисмо испунили свој задатак, требало је наћи средства које шума није пружала. Сишли смо.

Чудно је било кретати се међу кућама. Годинама смо се кретали међу дрвећем, по шумској земљи и опаломе лишћу: овде је тле било тврдо, зидови су пречили поглед. Ишли смо у групи као да се плашимо, посматрајући ствари које су нам некада биле блиске, сада су нас збуњивале. Полугласно смо им изговарали имена, као да хоћемо да се уверимо: прозори, врата, ено балкона, ово је ограда. Жбунови ружа су се савијали под тежином цветова, живе ограде од калине окићене белим, веома мирисним гроздићима цветова. Пет кућа с десне стране, шест с леве, поређаних у полукруг испред црквенога предворја тако да су градиле мали трг.

– Све је недирнуто – рече Улрих – али они су одавно отишли.

– Врата су свакако закључана – одговори Антоан.

После краћег времена, додао је:

– Ја сам био бравар.

Он се одвоји од групе, приђе једној кући: изнад шест прозора биле су греде од тесанога камена, а боја на дрвету била је толико ољу-

штена да се није могла познати. Антоан отвори вратнице баште и оне зашкрипаше.

– Шарке су зарђале.

Затим се попе уз две степенице терасе и нагну се над бравом.

– Немам алата – рече. – Немам ништа. Могао бих да отворим, али ми је потребан бар један одвијач, гвоздена жица: а немам ништа.

– Имам ја – рече Алберта.

Сви погледи се окренуше према њој, а она поцрвене.

– Знам. То није дозвољено. Увек сам то крила. Пре сам била електричар, ступила сам у покрет отпора врло рано, међу првим добровољцима, али не бих могла поднети ни помисао да будем без алата.

У неко друго време била би то озбиљна грешка и ми јој не бисмо допустили да и даље крши правило. Нисмо могли ни замислити да разбијемо нека врата. Изгледа чудно у ратно време, али и ми смо били неки чудни борци који се никада нису борили. Одмах смо били предвиђени за шуму, за месец дана су нас научили да рукујемо оружјем, да постављамо замке и да палимо ватру средствима нађеним на лицу места, нисмо никада видели непријатеља. Рекли су нам да су у нас унете постхипнотске наредбе, није требало да знамо шта ће их откривати, а онда су нас одвели на ивицу шуме одакле ћемо започети извршавање задатака. Пре тога смо били мирни људи, поштовали смо законе и туђа добра. На силу откључати врата чинило нам се веома чудним, а дубоко би нас погодило да их провалимо. Мислим да бисмо се на то одлучили да није било Албертиног алата, сматрајући да је то безначајан преступ у односу на главни задатак, али смо више волели да избегнемо оштећење.

Антоан поче. Мислили смо да ће то брзо ићи, али он ускоро рече да је изгубио спретност руке, да више воли да размисли подуже пре сваког поступка, па ми поседасмо на земљу. Неки полегаше и заспаше. Због сталне досаде лако бисмо заспали. Мени то није пошло за руком, била сам сувише узбуђена, разговарала сам са Аренбером. Шапутали смо да не ометамо Антоана чије узбуђење смо осећали. Шта ли ћемо наћи? Нешто одеће, али пре свега довољно велике чизме за Улриха? Питали смо се како ли су ти људи отишли, мислећи да је то одлучивало о ономе шта су оставили. Да ли су рачунали да ће се вратити? У сваком случају нису понели најизношеније ствари, а за наше стање све би било добродошло. Можда бисмо могли наћи и неку обућарску радионицу? Од старе ћебади могли бисмо концем сашити капуте.

– Можда ће бити вина – рече Октав пришавши до мене. – У кућама ове врсте треба да има добро снабдевених подрума. Радо бих попио мало вина.

Да, али оно не би нама припадало?

– Спреман сам да оставим своје име и адресу великим словима, да бих им платио после рата.

Насмејали смо се што смо могли уздржаније.

– И кафе! Замислите да су заборавили у неком орману пакет кафе!

Ово изазва међу нама малу струју узбуђења и Улрих нам добаци љутити поглед који нас сместа умири, јер смо ми били веома дисциплиновани људи. Поново смо били тихи, али је свако наставио своју сањарију, па су се понекада видели брзи осмеси на лицима. Успомене су прелазиле у наде, али су оне брзо слабиле, светлост се гасила и ми смо опет падали у пасивно чекање. Убрзо су се чули само лагани шумор ветрића у лишћу, прелет птице и помало храпаво Антоаново дисање. Чини ми се да је то трајало веома дуго. Он се најзад усправи, обриса чело и рече да је готово.

Ми заустависмо дисање док је он покретао кваку. Угледасмо почетак ходника, сунце је обасјавало црне и беле плочице пода.

Устајали смо једно по једно, полако, као да нас је плашила унутрашњост куће. Већ тако дуго нисмо нигде *улазили.* Били смо укочени, запањени. Хектор се први снашао:

– Хајдемо – рекао је.

Почесмо да се смејемо, захвати нас нагла дечија веселост, имали смо жељу да запљескамо, да почнемо скакати. Аранбер ме ухвати за рамена и чврсто ме загрли, Алин принесе обе руке устима, Гистав се три пута окрете у месту, Хектор рашири руке и дубоко уздахну.

Улрих прође први, затим Антоан. Видесмо како се подижу застори, отварају капци, затим једно за другим уђосмо поштујући ред.

Кућа је била веома чиста, покривена слојем прашине од дуга времена. Са сваке стране ходника била је по једна велика просторија: десно кухиња, лево свечани салон са сомотским отоманима и сточићима пуним разних украсних ситница. У дну ходника степениште: у свакој соби уредно савијени покривачи били су положени на откривене душеке, а на лавабоима су били остављени сапуни. Они свакако нису више имали мириса, али су тек били начети. Могли смо да се оперемо, чак и одећу да оперемо. Очи су ми биле пуне суза. Подигла сам завесе и видла Антоана како отвара још једна врата, Алберта је прелазила улицу са кутујом пуном алата. Вратила сам се у собу: у орману су била два пара постељног рубља, било је хаљина окачених на вешалице.

Сишла сам у приземље, придружила се онима што су истраживали по кухињи. Били су већ нашли шећера, кафе о којој је сањао Октав, уља. Алберта која се била попела на столичицу да отвори орман што је висио испод саме таванице, тихо узвикну:

– Конзерве боранија, шаргарепе, грашка, цвекле.

Као да је изговарала неку песму.

Октав отвори фиоку креденца:

– Конац, игле, маказе, пантљика.

Једна врата су водила у малу башту ограђену високим зидовима. Ту су у нереду расле све врсте трава. Алин се саже, потражи по растињу, ишчупа једну стабљику, окуси је:

– Ово је першун – рече одушевљена.

Убрзо су биле отворене све куће, Антоан је повратио своју спретност. Свуда је владала иста чистоћа испод прашине. Ормани нису били пуни, део одела је однет, али је остало сасвим довољно да спасе нас. Увече, када сабрасмо све наше богатство, Улрих објави да има четрнаест пари панталона, седамнаест капута и осам сакоа од којих два од крзна, има хаљина, мушких кошуља и много рубља. Није рачунао дечју одећу. Шарлота је побројала намирнице а Рено лекове, нарочито оне који нису опасни због премашеног рока употребе. Албер и Алин су претражили баште са поврћем и набрали зеља, празилука, шаргарепе и кромпира који су природно сами поново израсли. Остало је и угља. Наложили смо ватру у шпоретима па се раширише мириси супе. Одлучено је да се неколико метака жртвује за лов и Ален, који је био врхунски стрелац пође у шуму са Аранбером. Крајем поподнева донели су једног јелена и једну малу дивљу свињу. Жерар је нашао џак брашна и не знам шта још што је ублажило непостојање квасца, тако да смо имали хлеба.

Ниједна кућа није имала просторију довољно велику да прими све нас: изнели смо столове пред црквено предворје и ту смо пред крај дана вечерали из порцеланских тањира и пили вино из чаша. У почетку обеда међу нама је владала свечана тишина, али како су се празниле боце, нама овлада веселост. Сви смо много јели. На поврћу је било першуна, а у супи соли.

Мени је у току поподнева почела менструација, али сам била нашла хигијенске улошке: тако сам се осећала савршено угодно, први пут после неколико година. Била сам обукла неку хаљину, жене су биле у сукњама. У почетку смо се држале доста усиљено, али убрзо смо се вратиле својем некадашњем држању. Схватили смо да не можемо појести све што смо имали и то нас је много забављало. Имали смо утисак да пливамо у раскоши. Неко предложи да изнесемо један клавир да бисмо играли. Није звучао баш најбоље, али нама је било свеједно. Аранбер и Матилда су свирали валцер, други танго и џез све до поноћи, па смо се сетили да смо мушкарци и жене. Удружише се парови који затим нестадоше по кућама.

Те ноћи сви смо спавали у креветима.

Тако је почела недеља дана у селу. Нисмо били заборавили да нам је наређено да се стално крећемо кроз шуму, али и да сачувамо живо-

те, а били смо доспели до одлучујуће тачке која им је претила. Куће су нас спасиле. Искројили смо капуте од ћебади, сашили кошуље и гаће од чаршава и хаљина. Искористили смо сваку тканину коју смо нашли, шили смо од јутра до мрака. Мушкарци су то брзо научили, а пошто смо имали кројачице, одећа нам је била добро скројена и удобна. Она свакако није личила на униформе, али нико није о томе водио рачуна. Било је мало чарапа, па смо их сложили за зиму, а поправљене су и све чизме.

Није падала киша: свако вече смо вечерали напољу, а после смо играли. Нисмо штедели вино, али першун нам је трајао само три дана. Ујутру смо пили кафу, и мада смо кували доста танку да би дуже трајала, била је права посластица. Никоме више није било досадно, напротив, било је сувише посла и то нас је радовало.

Увече бисмо гледали небо без облака, којим никада нису пролетали авиони. Били смо пронашли радио и телевизијске апарате, Антоан је угледао неки генератор у једној радионици, али нисмо могли ништа чинити са њим, јер су сва бурад за бензин била празна. Тако смо остали без вести из света.

Често смо мислили на житеље тих кућа. Брижљивост са којом су затворили своје куће показивала је да су рачунали да се врате: а што се то није догодило, да ли је значило да су сви били мртви или су области које се налазе око шуме били заузели непријатељи?

Нисмо се дуго бавили тим проучавањима, имаћемо довољно времена да им се вратимо када будемо отишли.

Седмога дана били смо појели све намирнице и спремни да пођемо. Свако је имао по троје панталона, два капута и по неколико кошуља. Понели смо конац за шивење и игле. Ја сам ћушнула на дно своје торбе једну школску свеску и неколико оловака, Алберта је задржала свој алат. Окупили смо се испред цркве да бисмо поделили шибице које је свако од нас брижљиво умотао у непромочиву тканину. Небо се превукло облацима, тешко је било кренути, али задатак нас је звао. Отворили смо две последње боце вина: од нас тридесет седморо свако је добио тек на дну чаше, па смо га свечано испили. Куће су биле доведене у ред, капци затворени и Антоан се прихвати браварског алата. Ми смо поседали и гледали га како затвара, као што смо га гледали када је отварао, радосно расположење услед боравка нас је напуштало, враћали смо се томе задатку чији смисао нисмо познавали, а којем смо посветили своје животе. Мислила сам на постхипнотичке наредбе: да ли бисмо их схватили? У свакој кући смо оставили писану поруку којом смо објаснили наш долазак и набројали све што смо узели. Био је рат, ми смо војници, нисмо крали, ако се врате, становници ће знати да су нам помогли. Када су затворена и последња врата, устали

смо, ставили на леђа своје торбе, кренули у колони стазом која је ишла на брдо, а када смо били горе, окренули смо се и гледали село. Ни по чему се није видело да смо тамо били. Аранбер ми стави руку на раме. Верујем да смо дуго тако стајали, затим Улрих даде знак и ми уђосмо у шуму.

Торбе су нам биле врло тешке, што нам је успоравало ход. Често смо се заустављали да се одморимо: али ми нисмо ишли никуда, зар не? Нисмо нимало журили.

Те вечери није било разговора око ватре. Свако је остао сам са својим мислима. Ја сам се сећала пређашњег времена када је било нормално јести седећи за столом и спавати у својем кревету. Увече сам читала књиге, виђала пријатеље, па смо ишли у биоскоп, сетила сам се како сам волела једног човека и да смо намеравали да живимо заједно. Он је погинуо за време првих бомбардовања, а ја нисам имала времена да плачем, требало је неговати рањене и сахрањивати погинуле. Онда су основани одреди војске. Чини ми се да је све то ишло врло брзо, после неколико недеља марширала сам шумом. У почетку нас је било сто педесет, подељених у три паралелне групе, затим се наш број смањивао, па смо се сјединили. Када сам схватила да ме је присећање брзо довело до садашњице, хтела сам да се вратим назад, да пронађем друге слике, свој посао, свој стан: нисам успела. Видела сам само ватру која се гасила, врхове дрвећа црне на светлијем небу, ноћ, и онда одлучих да се не напрежем. Прошлост је била завршена.

Касније ме је пробудио Аранбер који је поред мене плакао. Слушала сам га ћутке.

Ишли смо стално. Ускоро су мушкарци, који су се били обријали, поново имали браде и последњи комадићи сапуна су послужили за последње прање рубља. Упаљена је последња шибица. Вратио се уобичајени начин живота, пекли смо оно што бисмо уловили, спавали смо како смо могли, дрхтећи од зиме и гладни, увек гледајући у небо. Једне вечери, Шарлоти се учинило да је спазила авион, али је то вероватно била грешка, нека звезда падалица, сметња у виду, пошто нико други није ништа видео и ускоро је и она сама мислила да се преварила. И даље нисмо знали да ли смо последњи преживели.

Идемо стално. Носим своје последње панталоне, брижљиво чувам делове осталих за крпљење. Имамо још конца, али бринемо јер имамо још само четири игле. Пре неки дан Алин ме је замолила да јој одсечем косу:

– Зар ти коса није била црна? – упитала сам је, зачуђена.

Сада јој је потпуно бела, а лице наборано. Женама више нису потребни хигијенски улошци. Хтела сам да разговарам о томе са Улрихом: нисам га нашла. Рекли су ми да се он још давно зауставио да би

умро. Сада нас је само седамнаест и стари смо. Аранбер више не плаче ноћу.

– Ускоро ћемо умрети – каже Алин.

Остало нам је веома мало осећања, можда више нимало. Гладни смо и хладно нам је, одећа нам дотрајава, ми о томе и не мислимо. Верујем да више и не знамо ништа о болу. Одавно су већ нестале и љубави и љубоморе. Чини ми се да је, некада, Луј нанео бол Алберти и да је Аранбер мене волео више него било коју другу, нејасно се сећам љутитих гласова, узвика, суза, не знам, све се брише а ми идемо стално једно за другим, дуга одрпана поворка што се провлачи између дрвећа. Пре неколико сезона, када је лов био добар и када смо били готово сити, ако је био почетак лета и није било хладно, неко би још замолио да води љубав. Требало је да се партнер јави брзо, јер су наше жеље биле као слабашни пламенчићи који се гасе од најмањег дашка, а ако би одговор закаснио, молбу би заборавио и онај ко ју је изрекао. То се више не догађа.

Нисмо никада више пронашли оно село. Одлучили смо да га тражимо, јер је наша снага опадала и, мада знајући да смо све узели, мислили смо да у нашим годинама не треба више да сматрамо да смо на задатку и да се можемо повући и завршити живот у топломе, у постељама, али нисмо знали где је. Сви брегови су слични. Онда и даље идемо. Веома смо уморни. Понекада неко од нас ујутру не устане. Мени се чини да сам постала стара исцрпена жена, али не знам колико ми је година, пошто смо изгубили рачун о времену. Последњи пут када ми је секла косу, Алин ми је показала и ја видех да је сива. Руке су ми наборане, покривене пегама, зглобови су ми кргави. Изгледамо као да нам је по осамдесет година. Неко јутро ја ћу бити та која не може више да устане и они ће отићи окренувши се једанпут или два пута. Нико од нас неће сазнати смисао нашег задатка, али ми ћемо га извршити до краја. Истина, нисмо ни имали ништа друго да радимо.

Догађа се да причамо о писамцима која смо оставили у кућама, питамо се да ли ће их неко прочитати. Пошто не можемо да нађемо оно село, ако је истина да смо ми последњи преживели, она ће се полако сушити током векова, а када последњи од нас умре, она ће изгубити сваки смисао. Само читалац даје смисао писаној поруци, без чега је она као било какав непостојан траг, грана којом ветар лупа по зиду није Морзеова азбука и никоме се не обраћа. Мало-помало брижљиво састављена писма ће постати само некаква појава без смисла. Куће ће се распасти, кровове и зидове ће оборити растиње, рушевина ће све освојити и једнога дана киша ће пасти на хартију и уништити сваки облик.

Колико времена ће проћи да траг човека нестане са Земље? Негде, на другом крају света, било где, можда човечанство поново настаје и

можда је то већ трећи нараштај од почетка рата. Или се можда ништа није променило, градови су и даље ту, као и ми, спавамо у својим постељама и сви сањамо исти сан из којега не можемо да се истргнемо.

Колет Ламбрикс

МОТИВ

Нисам ништа знао о Белгији осим једног од њених језика – француског, који сам учио у гимназији, а тога недељног дана у априлу, теглећи кофере мрачним ходницима железничке станице Гар ди Миди, питао сам се јесам ли при здравој памети: један Наполитанац при сасвим здравој памети никада не би напустио сунце, море и најлепше девојке на свету са јединим циљем – да напише неколико стотина страница о Бројгелу! Откривање Брисела под пљуском кише нимало није допринело подизању мојег морала, а када ме је такси довео у близину Краљевског музеја, испред хотела који сам одабрао да у њему одседнем, горко сам себи замерио што нисам посветио своје студије неупоредивоме делу Караваџа.

После петнаест дана почео сам да волим град, рачунајући ту његову масивну тромост, његову неизмерну спорост. Свакако, недостајало ми је плаветнило неба, али ту нисам могао ништа.

С друге стране, нисам био принуђен да се задовољим бедном собом: ниска цена закупа наговештавала је најам у неком свратишту.

Два реда огласа у једним новинама побудише ми пажњу: „Улица Повртарска, кућа за изнајмљивање са одржавањем". Никаквог описа, никаквог обавештења о површини, броју соба, постојању купатила, „тоалета", само та напомена, „са одржавањем", подвучена и наглашена као да се ради о каквој погодности, или као да је давалац огласа желео да обесхрабри могуће закупце.

Свидео ми се назив улице: Повртарска, повртњак, чорба од поврћа... па сам замишљао сеновиту и мирну широку улицу. Свидео ми се чак и назив општине – Сен Жос тен Нод, достојно одавање поштовања свецу који ми није био познат – мени Наполитанцу који је веровао да су му сви познати – учини ми се као добар знак. Телефонирао сам. Мушки суви глас позва ме да сутра поподне посетим кућу.

Тај градски кварт није био на висини мојих очекивања. Дуж тротоара су се протезале врло шаролике зграде са фасадама од цигле, а није било хлада ни од једнога дрвета.

– Јесте ли ви телефонирали?

Глас је долазио с једног прозора на првоме спрату.

– Ако јесте, нема потребе да куцате! Отворите врата и пођите до краја ходника. Ту се налази звоно. Власник је ту, чека вас.

Подигао сам резу на вратима иза којих се, пошто се отворише, осети страшан задах мачје мокраће. Налазио сам се на крају неког мрачнога ходника; пипајући на левој страни, притиснуо сам једно дугме које покрену склопку и онда се упали сијалица. „Не треба више тражити, помислих, ево тог одржавања." Неколико метара даље појави се обећано звоно. Пригушени звук се зачу у даљини и по даљинском управљању електричног механизма, једно крило других неких врата câмо се отвори.

Заслепи ме дневна светлост и ја се, захваљујући не знам каквом чуду, нађох у врту који су са три стране затварали зидови обрасли глицинијом и још неком мирисном пењачицом; квадрат је затварала ниска кућа чија црвена боја се назирала испод жбунова мушкатле и дивље лозе. Стаза која је до ње водила пресецала је травњак на два неједнака четвороугла, а на једноме од њих је био прекрасан дуд. Свуда је било зеленило прошарано живим бојама.

– Господин Леони?

Особа средњег раста ме је нетремице гледала.

– Част ми је – одговорих рукујући се с њим.

– Ви сте Италијан, зар не? Имао сам прилике да боравим у Италији много пута, у области Кјанти , у близини Фиренце. Моја мајка је обожвала ту земљу и управо је она по повратку из Ђенове, после рата, тражила да се кућа окречи окер бојом, у знак сећања на боје које је толико волела. Требало је, нажалост, да понесе и мало вашега неба и да га усклади са тоном зидова. Хоћете ли најпре да обиђете врт или унутрашњост куће?

– Како вама одговара.

– Почнимо од врта, пошто смо већ ту. Овде је дуд главна личност. У Бриселу је то веома ретко дрво. У Италији га имате доста, нарочито на југу, али идући према северу... А овај дуд је изузетно лепо дрво, јер је двоструки стогодишњак. Погледајте само ове доње гране: чворновате, чврсте, јаке. Ја сам се пењао на њих пре него што сам умео да ходам. Замислите, драги господине, ово дрво је судбински јунак драме моје породице, нека врста надгробног споменика. Ја сам због њега остао овде, а због њега и одлазим.

Пригушио сам зевање и покушао да сачувам љубазан тон:

– То је баш занимљиво.

– Ако вам будем изнајмио кућу, испричаћу вам све, али наставимо разгледање да се уверите да ли вам одговара. Ово је веранда, веома пријатна лети: када је лепо време, понекада се може ту и ручати. Ку-

хиња, сасвим близу, служи истовремено и као трпезарија. А ова врата на десној страни воде у салон и атеље мога оца.

– Шта је он био по занимању?

– Био је сликар.

Обиђосмо просторију у којој је још лебдео мирис терпентина. Брижљиво сређени материјал је био беспрекоран. Петнаест до двадесет платана, збирка четкица, боце ланеног уља, ножеви и крпе као да су чекали да их неко удостоји коришћења. У једној кутији су стајале црне оловке зарезане ножем на стари начин, а тубе боје су, размештене у сандучићима, заузимале целу једну полицу поред сталка.

Атмосфера овога места ме узбуди.

– Ваш отац је, значи, недавно умро? Опростите ми што ово питам, врло је неувиђавно, али овај атеље изгледа као да се у њему живи!

– Он је умро, господине, пре петнаест година. Био је у душевној болници, на захтев моје мајке. Због дуда.

– О, боже!

– Ако се слажете, отићи ћемо на спрат мало касније. Седите, молим вас. Шта вам могу понудити: виски, шери, американо?

– Један американо, молим вас.

Сместили смо се у кожне фотеље поред прозора што гледа на веранду. Било је шест сати увече и на светлости сунца при заласку холандски намештај је изгледао као заспала чудовишта. Мој домаћин као да је заборавио моје присуство, некако заузет гледањем белих облачића што су као пена излазили из његове луле. Ја сам прихватио цигару.

– Господине Леони, хоћете ли да изнајмите моју кућу?

– Ја то желим.

– Требало би да се договоримо о трајању закупа и о цени. Волео бих да је изнајмите са намештајем.

– То ми савршено одговара. У Италију се враћам кроз две године и немам никакве жеље да купујем намештај.

– Старали бисте се и о одржавању врта, зар не?

– Наравно.

– И дуда?

– „Статуе Командера”?

– Немојте се подсмевати. Ово дрво представља претњу. Желите ли да видите слике мојега оца?

И не чекајући мој одговор, он отвори један плакар, попе се на столицу и сиђе са платнима под пазухом. Стави их на тле, у полукруг, наслањајући их на ноге намештаја.

– Ево фотеља плетених од прућа на веранди и мачке која се протегла међу мушкатлама; степенице постављене уза зид у дну врта; кућа

у јесен, црвена под црвеним лишћем дивље лозе; дуд у цвату. Дуд црн од плодова; дуд под снегом...

– Веома су лепе – изрекао сам искрену похвалу. – Али у чему је та претња?

– Ништа не примећујете?

– Изгледа ми да је дуд имао једну грану које сада нема.

– Тачно, имате изузетне способности за запажање. Показаћу вам и друге слике.

Он нестаде одневши слике и врати се са делима сасвим другачије фактуре, рађеним са живошћу која је била у супротности са интимистичким изгледом оних претходних.

– Ове слике је такође радио ваш отац?

– То вас изненађује?

– Можда су оне старије?

– Не, оне су скорије рађене.

– Промена поступка је зачуђујућа.

– Је л' да? А сада устаните и погледајте сâмо дрво.

– Одсечена му је једна грана. Мислите ли да би то могло објаснити промену?

Он ме није више слушао.

– Та грана је одсечена. Због моје мајке. Жалила се да дудиње падају на пут, па је због тога морала да узима кишобран како је дудуње не би испрљале. Једнога дана је заборавила кишобран, па је настала катастрофа и она је потајно донела одлуку. Ми смо још пловили кроз маглу последњега сна док је моторна тестера обављала тај страшни посао. Отац престаде да говори и да спава, ходао је по кући уплашен, имао је халуцинације, слушали смо га како виче: „Дрво се свети, оно се креће, дроби кућу..."

– И због тога је ваша мајка одлучила да га смести у болницу?

– Не! Она се просто плашила слика које је после тога сликао – јасна, застрашујућа привиђења. Грана која се обавила око мајчинога врата; врт затрпан дудињама; грана преображена у копље; дрво у пламену; најзад, сенка дрвета која се појављује као фантом у спаљеноме врту.

– И где су та дела?

– Мајка их је спалила. Ипак – додао је са лаким осмехом – немојте жалити, ја сам их поново насликао. Због тога сам и остао овде све ове године.

Он извуче из једног ормана платна о којима ми је причао: потпуно црна платна, али сасвим црна, уједначена, огромна.

– Овај човек је луд, помислих – и он је лик из своје приче. Пожелео сам да сазнам да ли му је мајка још жива, међутим уздржао сам се од постављања питања.

– Господине Леони, хоћете ли да изнајмите моју кућу? – упита ме поново, одједанпут смирен.

– А куда ћете ви?

– Рад ме је изморио, потребан ми је одмор. Идем на клинику у којој је боравио мој отац. Али будите спокојни, ја нисам луд.

Већ врло дуго живим у тој кући... Обузет сам овим дудом. Болестан је. Изгледа, од старости. И дрвеће умире. Шта ћу ја бити без њега? Шта ћу да сликам? Оно је читав мој живот.

ЖАКЛИН АРПМАН (1921, Брисел), књижевница, психоаналитичарка, писац многих чланака и студија о филму, психоанализи, књижевности кроз коју истражује најсложеније и најскривеније побуде људске душе. Као кћи оца Јевреја, одрастала је у Мароку за време Другог светског рата, затим у Белгији студирала медицину и психологију. Живи и ради у Бриселу. За роман *Краткотрајна Аркадија* добила је 1959. националну награду Росел; за роман *Плажа у Остендеу* 1991. године награду РТБФ; за роман *Орланда* 1996. награду Medicis; роман *Ја која нисам доживела мушкарце,* 1998. осваја награду ученика Гимназије Шатобријан. За новелу *Бог и ја* 2000. године је добила награду Уније атеиста и агностика. Објавила је већи број новела и романа, а новелу „Шума у Арденима" 2004. године.

КОЛЕТ ЛАМБРИКС (Colette Lambrichs, 1946, Брисел). Од 1972. године живи у Паризу, директорка је издавачке куће La Différence. Ален Боске је написао да „К. Ламбрикс објављује новеле које су трезор људске крхкости... Било је у томе све време логике и бесмисла, разума и неразума, истинитог и баснословног што се противречно прожимало". Али никако натприродног, што би се очекивало од писца фантастике. Објавила је четири више пута издаване збирке новела (*Црне слике, Благе обмане, Логика сенки* и *Приче о сликарству*, из које је овде објављена прича, и роман *Рат*. Пише кратко, сажето, бритко, јасно. У баналним стварима вешто открива скривено. Омиљени ликови су сликари у менталној конфузији, померених погледа на стварни свет.

Белешке сачинила и с фламанског превела АНЂА ПЕТРОВИЋ